

جایگاه علمی و کتاب‌شناسی شهید محراب آیت‌الله سیدمحمدباقر حکیم

حسن خامه یار

شهید محراب آیت‌الله سیدمحمدباقر حکیم فرزند مرجع عالیقدر شیعه، آیت‌الله سیدمحسن طباطبایی حکیم و بنیانگذار مجلس اعلائی انقلاب اسلامی عراق، یکی از برجسته‌ترین رهبران شیعیان عراق بود که هنگام خروج از صحن مطهر مولای متقیان حضرت علی ابن ابیطالب (ع) پس از اقامه نماز جمعه روز بیست و نهم اوت سال ۲۰۰۳ بر اثر عملیات تروریستی گروه القاعده به درجه رفیع شهادت نائل آمد. آیت‌الله سیدمحمدباقر حکیم در سال ۱۹۳۹ میلادی در شهر علم و شجاعت، نجف اشرف در آغوش خاندان نامدار طباطبایی حکیم تولد یافت و از دوران کودکی معارف و علوم گوناگون اسلامی و فقهی را در حوزه علمیه این شهر آموخت. در سنین جوانی در کلاس‌های درس بحث (خارج فقه) بزرگان علم و دین همچون آیت‌الله‌العظمی سیدابوالقاسم خوبی و آیت‌الله‌العظمی شهید سیدمحمدباقر صدر شرکت کرد، و در سال ۱۹۶۴ در زمینه فقه و اصول و علوم قرآن از آیت‌الله‌العظمی شیخ مرتضی آل‌یاسین درجه اجتهاد دریافت کرد.

از سال ۱۹۶۴ علاوه بر تدریس در حوزه علمیه چند سالی هم رشته علوم قرآنی را در دانشکده اصول‌الدین شهر بغداد تدریس کرد، و در بازبینی کتاب‌های شهید صدر (فلسفه ما، و اقتصاد ما) شرکت داشت. فعالیت‌های سیاسی و جهادی بر ضد رژیم صدام، سیدمحمدباقر حکیم را از پیگیری دروس حوزوی باز نداشت، و هنگام حضور در جمهوری اسلامی به تحصیل برخی رشته‌های علوم خارج فقه همچون قضات، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر و ولایت فقیه ادامه داد. در دانشگاه امام صادق تهران و دانشگاه مذاهب اسلامی قزوین در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته‌های تفسیر، فقه، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و اندیشه اسلامی را تدریس کرد.

شهید محراب آیت‌الله سیدمحمدباقر حکیم یکی از معدود اندیشمندان معاصر است که به علت برخورداری از جایگاه علمی و مقام اجتهاد دینی مسئولیت‌های ذیل را به عهده داشت: ریاست شورای عالی مجمع دارالتقرب مذاهب اسلامی عضویت هیئت امنای جمعیت مذاهب اسلامی، نایب رئیس شورایی عالی مجمع جهانی اهل‌البیت (ع)، و عضویت هیئت مؤسسان دانشگاه اهل‌البیت (ع). افزون بر مسئولیت‌های یادشده، در زمینه فعالیت‌های فرهنگی نیز مؤسسه دارالحکمه را برای تدریس طلاب علوم دینی در حوزه علمیه قم و مرکز پژوهش‌های تاریخ معاصر عراق را

تأسیس نمود.

بسیاری از مراجع عظام و رهبران بزرگ اسلام به پاس خدمات ارزشمند این شهید محراب، در حق او گواهی دادند. امام خمینی در قدردانی از زحمات و صبر و پایدار آقای حکیم، او را «فرزند شجاع اسلام» توصیف کرد. آیت‌الله شهید سیدمحمدباقر صدر نیز در تجلیل از شاگرد و دوست دیرین خود آیت‌الله حکیم، او را «بازوی فداکار من» می‌خوانده است.

از شهید محراب آیت‌الله سیدمحمدباقر حکیم تاکنون آثار ارزشمندی در زمینه‌های علوم قرآن، معارف، تاریخ اسلام، ادبیات مقاومت بر جای مانده، و این میراث گرانبه‌ای فرهنگی می‌تواند راهگشای نسل حاضر و نسل‌های آینده باشد. آثار این شهید گرانمایه عبارت‌اند از:

الف) علوم قرآن و تفسیر

۱. علوم قرآن. شامل سخنرانی‌های شهید در دانشکده اصول‌الدین بغداد است که با اضافات و تجدید چاپ با حجم بزرگ به زبان فارسی هم ترجمه شده است.
۲. داستان‌های قرآن. کتاب بزرگی است که در دانشگاه بین‌المللی علوم اسلامی امام خمینی تدریس می‌شود. یکی از ناشران تهرانی ترجمه آن را به زبان فارسی بر عهده گرفته است.

۳. هدف از نزول قرآن و آثار آن بر اصلاح جامعه.

۴. تفسیر سوره الحمد. این کتاب در حال ترجمه به زبان فارسی است.

۵. روش پاکدامنی در قرآن.

۶. تفسیر سوره الصف.

۷. تفسیر سوره الجمه.

۸. تفسیر سوره المنافقون.

۹. تفسیر سوره الحشر.

۱۰. تفسیر سوره التغابن.

۱۱. بدگمانی مستشرقان به قرآن. این کتاب حدود نیم قرن پیش تألیف و منتشر شده است.

۱۲. پدیده طاغوت قرآن.

ب) تاریخ و سیره اهل‌البیت (ع)

۱۳. نقش اهل‌البیت (ع) در دفاع از اسلام.

۱۴. نقش اهل‌البیت (ع) در سازندگی جامعه سالم. این کتاب در دو جلد است و در حال ترجمه به زبان فارسی است.

۱۴. قیام امام حسین (ع).

پ) فرهنگ و ادبیات اسلامی

۱۵. حکومت اسلامی در تئوری و عمل.

۱۶. نقش فرد در تئوری اقتصادی اسلام.

۱۷. حقوق بشر از دیدگاه اسلام.

۱۸. نگاه اسلام به روابط اجتماعی.

۱۹. نگاه اسلام به پیکار اسلامی.

۲۰. نگرشی به مرجعیت امام سیدمحسن حکیم.

۲۱. دعبل خزاعی شاعر اهل‌البیت (ع).

۲۲. افکار و دیدگاه‌های جماعت العلماء.

۲۳. روابط میان رهبری و امت اسلامی.

۲۴. وحدت اسلامی از دیدگاه ثقلین (قرآن و عترت). این کتاب آخرین بار در سال ۲۰۰۱ در مصر چاپ شده است.

۲۵. قضیه کردها از دیدگاه اسلام.

۲۶. حوزه علمیه و مرجعیت، جلد اول، حوزه علمیه.

۲۷. حوزه علمیه و مرجعیت، جلد دوم، مرجعیت دینی.

۲۸. حوزه علمیه و مرجعیت، جلد سوم، امام سیدمحسن حکیم.

۲۹. حوزه علمیه و مرجعیت، جلد چهارم، شهید صدر.

۳۰. حوزه علمیه و مرجعیت، جلد پنجم، امام خمینی (ره).

ت) مسائل سیاسی

۳۱. آن سوی چهره رژیم عراق.

۳۲. دیدگاه سیاسی شهید صدر.

۳۳. مبارزه مسلحانه در اسلام.

۳۴. کشمکش مدرنیته و آرمان فلسطین.

۳۵. عراق، ارزیابی شرایط کنونی و آینده.

۳۶. فاجعه امام حسین (ع)، و بالابردن روحیه مقاومت.

۳۷. نقش مرجعیت دینی در برانگیختن امت.

۳۸. آثار مرجعیت امام محسن حکیم.

۳۹. مرجعیت، وحدت، جهاد.

۴۰. آقای نقوی و مکتب اهل‌البیت (ع).

۴۱. شهید سیدمحمد مهدی حکیم و جنبش حزب‌الله.

۴۲. سیدمحمد مهدی حکیم: جهاد، هجرت، شهادت.

۴۳. پیکار جهادگونه و پوشش سیاسی آن.

۴۴. استراتژی آینده ما.

۴۵. طرح سیاسی نظامی.

۴۶. انتفاضه مردم عراق در نیمه شعبان: تجدید عهد با اسام.

۴۷. مجموعه گفت‌وگوهای سیاسی و فرهنگی با شهید در مراحل گذشته.

۴۸. روش فرهنگ سیاسی. (مجموعه سخنرانی)

گفته می‌شود که از شهید محراب آیت‌الله حکیم هنگام اقامت در نجف اشرف و پیش از مهاجرت به ایران آثار دستنویس زیادی بر جای مانده بود که توسط عوامل حزب بعث و رژیم صدام مصادره شده و تاکنون اثری از آن وجود ندارد. ■

